

FIGYELŐ

Gondolatok a könyvtárról. 175 éves a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. 1826. március 17-én, az országgyűlés alsó táblájának ülésén jelentetett be, hogy gróf Teleki József, édesanyja és testvérei édesapjuk közismert könyvtárát a felállítandó „Magyar Tudományos Intézetnek” ajánlják fel. Gondolatainkat sok irányból indíthatjuk, hogy egy ünneplő könyvtárat köszöntsék évfordulóján. Az ünnepléshez magasztos eszmék felidézése illik, és illik a hétköznapi gondjai fölé emelkedni. Magasztos gondolatok – hazafiság, nemzeti kultúra, európai horizontú tudás, kultúrák egymást erősítő együttélése – nehezen képzelhetők el könyvtár nélkül, az akadémiai könyvtár hétköznapijaira gondolva pedig valóban magasztosulni kell, hogy följük emelkedjünk.

A könyvtár történetét bemutató kiadványokban olvashatjuk, hogy azt „a haza összes polgára” használatára szánták. Az alapítólevél értelmében gondoskodtak megfelelő könyvtáros kinevezéséről, a főkönyvtárnokot pedig az Akadémia közgyűlése választotta. 1836-ban az Úri utcai Trattner-Károlyi-házban (ma Petőfi Sándor u. 3.) bérelt helyiségeket a Magyar Tudós Társaság. Toldy Ferenc, az Akadémia akkori főtitkára, egy írnok segítségével maga rendezte és katalogizálta a szakrendben felállított könyveket. 1844 őszére készült el a rendezéssel, a könyvtár használatra készen állt. Ekkor vezette végig Toldy Vörösmarty Mihályt, a Tudós Társaság rendes tagját, a könyvtár helyiségein, aki ezen élmény hatására írta „Gondolatok a könyvtárban” című versét. Hivatalosan az 1844. évi XIII. nagygyűlés keretében nyitották meg a könyvtárat.

Több korai bencés rendtartásban az apát maga felel a könyvtár rendjéért, állományáért. Való igaz, ma már a könyvtárak nagyobbak, és a bencés rendházakban is szakképzett könyvtárosok irányítják és végzik a munkát. Olyanok, akiket a közösség nagyra becsül, és rábizza azt a felelősséget, amelynek lényege a tudományos és a kulturális hagyomány feltárásában, őrzésében, és továbbhagyományozásában áll.

1850-től Teleki József Hunfalvy Pált nevezte ki könyvtárnoknak. 1865-re felépült az Akadémia palotája, s a Duna-parti szárny földszintjén előre kidolgozott tervek szerint kapott helyiségeket a könyvtár, amelyet 1867 elején nyitottak meg a szélesebb körű olvasóközönség előtt. A könyvtár technikai berendezése a palotába való költözéstől kezdve a kor színvonalán állt. Az olvasótermekben kezdettől fogva gázvilágítás volt, 1895-ben már a villanyt is bevezették.

Manapság is egy könyvtár akkor tudja ellátni a hagyományörző és tovább örökítő feladatait, ha a kor színvonalán álló technikai felszereltségéről a fenntartó gondoskodik. Számít továbbá arra a munkára, amelyet csak a könyvtár tud elvégezni: szervezeten, módszeresen, az egyes könyvek és más dokumentumok értékítélet nélküli feldolgozásával, és az azokról szóló információknak a felhasználóhoz való eljuttatásával. A könyvtár ugyanis intézmény. Olyan továbbá, mint a tudós, vagy maga a tudomány: akkor ér valamit, ha nem önmagáért van.

A könyvtár állománya dinamikusan gyarapodott, 1869-től a kormányzat állandó államsegéllyel támogatta a beszerzést. Kezdetől fogva jelentős szerepet játszottak a cserekapcsolatok, nemcsak a könyv- és folyóirat-gyarapodás miatt, hanem a cserén keresztül kifejtett kultúr-diplomácia révén is.

A könyvtárak gyarapítása ugyancsak a fenntartó feladata, de ha a könyvtár felelősséggel sáfárkodik a saját gyarapodását jól össze tudja kötni olyan célokkal, amelyek túlmutatnak közvetlen feladatain. Emberek vagyunk, hiú emberek. Egy új könyvet, ha kézbe vesszünk, megnézzük a mutatóban, hogy a szerző hivatkozik-e ránk. Ha külföldön vagyunk, jóleső érzéssel nyugtázzuk az ottani könyvtárak katalógusaiban saját munkáink jelenlétét. Statisztikailag kimutatható: ezen munkák túlnyomó többségét a könyvtárak juttatták oda: elvitték hírünket, eredményeinket a világba, és elhozták külföldi kollégáink könyveit, eredményeit hozzánk. A könyvkiadók és a kereskedelem csak a harmadik vonalban követik ezt, hiszen a személyes csere is megelőzi őket. Ha a kiadó és kereskedő nem is annak a kultúrának és nemzeti tudománynak a része, amelyet közvetítenie és táplálnia kellene, akkor nem több: vállalkozás.

A II. világháborút követő évek a helyreállítással teltek. Az Akadémia államsegélyben részesült, amelyből a könyvtár helyreállítására is nagy összeget fordítottak. Az 1949-ben a Magyar Tudományos Akadémiát – szovjet mintára – az ország legfelsőbb tudományos testületévé tették. Megszüntették önálló, köztestületi jellegét és közvetlen állami irányítás alá vonták. Az Akadémia legrégebb intézetének, a könyvtárnak a funkcióját is újrászabályozták. Fő feladata az Akadémia keretei között folyó tudományos kutatások szakirodalmi háttérének biztosítása lett.

Természetesen mindig is ez volt az egyik alapfeladata, csak az újfajta tudományos és néha politikai igények mentén alakuló, illetve átalakuló intézeti hálózat mindig mást kívánt. A 19. századi gyűjtemény így egyre inkább múzeumi jelleget öltött, illetve a tudományos munka szempontjából nem szakirodalmi háttérként, hanem a kutatás tárgyaként jelent és jelenik meg. A tudós könyvtáros így egyre inkább nem nyelvész, történész, vagy valamely intézeti szaktudomány művelője, hanem könyvtörténész, művelődéstörténész, illetve az információ tudomány művelője.

Az 1980-as években az Akadémia egykori – 1863 és 1865 között épült – bérháza átépítésével alakították ki az új könyvtárt. Az épület első emeletén 120 személyes olvasótermet nyitottak, itt helyezték el a katalógusokat és a mintegy 18 ezer kötetes segédkönyvtárt. Az Akadémiai Könyvtár az 1997. évi CXL. törvény értelmében országos tudományos szakkönyvtár, állománya a három különgyűjteménnyel – Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Keleti Gyűjtemény, Levéltár – együtt több mint 2 millió könyvtári egységet tesz ki.

Véglegesen kialakult tehát a központi könyvtár és az intézeti könyvtárak hálózata. A központi könyvtár „a haza összes polgára”, főleg a fiatalok, az egyetemisták által látogatott gyűjtemény, és az a forrásbázis, amely nélkül komoly történeti kutatás elképzelhetetlen. Mert a forrás, és a régebbi szakirodalom – „mások tapasztalata, a történelem” (ahogy Justus Lipsius mondja) – ebben a könyvtárban van. Mondhatja valaki, hogy miért kellene a hagyományt átörököteni a következő generációnak, mondhatja akár tudományos hitvallásként, hogy nem érdekli, hogy az elődök az őt foglalkoztató kérdésről mit írtak. Ha Cassiodorus rendi közösségében egy ilyen vélemény terjedt volna el, bizonyára kevesebb szövegemlékkel kellene bajlódniuk a

klasszika-filológusoknak. Tóbiás a tejesember is elmozdított egy alapkövet, azután a harmadik leányát kitagadhatta.

Az ünnepi gondolatok azonban ne legyenek borúsak. Az akadémia könyvtára ma Magyarország egyik legjelentősebb tudományos szakkönyvtára. Megsokszorozott feladatai ellátásában fenntartója támogatása mellett a többi könyvtárra is támaszkodhat. Alapvető feladataink ugyanis közösek. Megoldásukat is közösen kell megtalálni, és ebben az összefogásban átéltethetjük azokat a pillanatokat, amikor azok, akikért vagyunk, „a haza összes polgára”, megáll rohanásában és megállapítja, hogy jól tesszük a dolgunkat. Nem csak most, amikor ünneplünk, hanem a hétköznapiokban is.

MONOK ISTVÁN

Antalóczi Lajos (1947–2000). Dr. Antalóczi Lajos pápai prelátus, kanonok, az Egri Főegyházmegyei Könyvtár igazgatója férfikorának delén, ötvenhárom évesen súlyos betegségének fájdalmait szinte titkolva, utolsó percéig dolgozva költözött abba az örök hazába, amelynek létezését, Istentől várható üdvösségünket maga is alázattal hirdette, amikor papnak lenni megpróbáltatás volt. Töretlen hittel szolgálta az egy igaz Urat 1972-es pappá szentelésétől haláláig mind az oltárnál, mind a könyvtárban. Haláláig működött plébánosként is, noha ez a kettős teher csak rendkívüli ember vállára helyezhető biztonsággal. Ő mindkettőt példásan látta el. Amikor az Egri Főegyházmegyei Könyvtárba került, annak állapota magán őrizte az államosítás minden átkos jelét. A régi könyvtártermek tornateremnek voltak átalakítva, és az állomány jelentős része ebek harmincadjává vált.

1978-tól dolgozott segédkönyvtárosként, majd 1983-tól a könyvtár vezetőjeként Dr. Antalóczi Lajos, akire a termék és az állomány méltó körülmények közé történő visszahelyezése és fejlesztése várt. Még az egyházi javak visszaszerzése előtt, 1991 augusztusában a régi termeket visszakapták, amiben oroszlánrészre volt Antalóczi Lajos és Glatz Ferenc akkori kultuszminiszter levélváltásának. A külföldi adományok, így a számítógép, a fénymásológép, a katalóguscédula-sokszorosító is Antalóczi atya fáradhatatlan „lobbázásának” eredményei. Még a visszaköltözés előtt a barokk díszteremben jelentős felújítási munkálatokra került sor, mert bár az itt tárolt állomány jórészt megmaradt, a turistalátványosságként őrzött könyvek körülményeiben számos javítanivaló akadt. Antalóczi vezetése alatt sor került a barokk díszterem állományának korszerű feldolgozására is. A barokk kor püspök-mecénásai sorában a legelső hely Eszterházy Károly egri püspököt illeti. Nem túlzás azt állítani, hogy a könyvtáralapító egri püspökhöz méltó erkölcsi magaslatra emelkedett Antalóczi Lajos pp. prelátus, kanonok, akinek nevéhez fűződik a régi fényét visszanyert könyvtár bicentenáriuma szervezett tudományos emlékülés. (*Kétszáz éves az Egri Főegyházmegyei Könyvtár 1793–1993.* Emlékkönyv. Szerk. Dr. Antalóczi Lajos. Eger, 1993.), valamint – az Emlékkönyvtől függetlenül – a konferencia előadásainak külön kötetben való kiadása. Eszterházy életművéről Antalóczi doktor maga is többet publikált: megemlíti pl. a pápai Eszterházy-konferencián elhangzott előadásának kötetben való megjelentetését.

Irodalmi életünkben is szerepet játszott a könyvtár számos kiadvánnyal, így Listóczy László egri irodalomtörténész több munkáját adták ki, valamint arra is volt példa, hogy Antalóczi Lajos igazgató saját dédelgetett kutatási tervét adta át másnak, hogy hamarabb feldolgozásra kerüljön az anyag. Nagy kérdés, hogy hozzá hasonló irodalompártoló, kultúraszervező egyéniség található-e ma, aki alkalmas egy ilyen értékes gyűjtemény vezetésére?

FÖLDVÁRI SÁNDOR